

VARIA

– KÖNYVBEMUTATÓK, RECENZÍÓK –

STEVEN G. GEY: THE CASE AGAINST THE
POSTMODERN CENSORSHIP THEORY

KEVEVÁRI ISTVÁN
jogászhallgató (PPKE JÁK)

A szólásszabadság és más alapjogok ütközése vagy a szólás jogával való visszaélés Magyarországon is rendszeresen előkerült a rendszerváltás óta eltelt több, mint két évtizedben. A dolog iróniája, hogy a szólásszabadság mindig olyan formában került elő, hogy hogyan lehet kordában tartani, mik a szabad szólás határai. Elég csak a gyűlöletbeszéd törvényi szabályozásának¹ vagy a holocaust tagadásának kriminalizálására gondolni (majd az ezt kontrázó kommunizmus bűneinek tagadását büntető Btk.-módosítás).

Steven G. Gey cikke², amely recenzióm témája, a 80-as évek második felében fel-tűnedező egyre erősebb kritikákra reagál, amelyek az Egyesült Államokbeli nagyon erős szólásszabadság-védelmet³ támadták.

A kritikák a politikai spektrum mindkét oldaláról érkeztek, egyrészt a baloldali-liberális oldalról a critical race theory (külön nevesítve Richard Delgado és Mari Matsuda) és a gender-feministák (különös hangsúllyal Catharine MacKinnon és követői) részéről, valamint a jobb oldalról a polgári republikánusoktól (közülük Gey első-sorban Cas Sunstein elméletével vitatkozik). Gey cikkében megkeresi azokat a közös pontokat, amelyek ezeket a teóriákat összekötik, és cikke során az Első Kiegészítést klasszikus liberális álláspontból próbálja megvédeni.⁴

¹ Bővebben: KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol és európai összehasonlításban*. Budapest: Századvég Kiadó, 2009, 508–556.

² STEVEN G. GEY: The Case Against The Postmodern Censorship Theory. *University of Pennsylvania Law Review*, 1996/2 (december), 193–297.

³ KOLTAY i. m. 97–106.

⁴ A megszólított Delgado is elismeri válaszcikkében Gey érveinek pontosságát, bár mindezt inkább hideg technicitásnak értelmezi, amely mögött nincs együttérzés. Lásd RICHARD DELGADO: Are Hate-Speech Rules Constitutional Heresy? A Reply To Steven Gey. *University of Pennsylvania Law Review*, 1998/3. (march), 865–866.

Gey három közös pontot talált az „új cenzorok” kritikáiban, és ezen három elméleti alapvetés adja az egész cikk szerkezetét: először is a társadalmi konstrukciók tana, másodsorban a privát és a közszféra problémája, végül az egyenlőség témája.

A téma tárgyalása során Gey a *critical race theory* és a gender-feministák álláspontját szinte egyszerre tárgyalja, mert a két elmélet gondolkodásmódja és kritikája csak árnyalatokban különbözik egymástól. Cas Sunstein elméletét mindig külön kezeli, itt látszik, hogy Sunstein kritikája jobban illeszkedett az akkori (hiszen a tanulmány 1996-os!) amerikai szólásszabadságról szóló diskurzusba.

Az első témakör a társadalmi konstrukciók kritikája. A „posztmodern cenzorok”⁵ szerint a rasszizmus, szexizmus, illetve más devianciák a rossz szocializáció következményei. Az elmélet szerint minden (többek között az egyéni tudat is) társadalmilag meghatározott. Ebbe a „környezetbe” beletartozik mindenféle szólás is. A posztmodern elméletek azért akarják az államon keresztül korlátozni a szabad szólást, hogy ezzel megszüntessék azokat a rasszista vagy szexista verbális közléseket, amelyek az egyénekben, akár tudat alatt is, a társadalmi előítéleteket erősítik, illetve létrehozzák.

A posztmodernnek és a polgári republikánusok között a fő különbség, hogy előbbiek bizonyos közléseket akarnak megszüntetni a jó szocializáció érdekében⁶; utóbbiak pedig a megfelelő tartalmak megjelenésével próbálják erősíteni, illetve belenevelni az állampolgároknak az erényes közösségi szemléletet.⁷

Talán itt érződik, hogy a posztmodern elméletek valami olyat akarnak, amiről a totális diktatúrák is csupán álmodhatnak: az állampolgáraik testén túl a gondolataikat is uralni, változtatni kívánják. Ezen a ponton az elmélet a klasszikus társadalmi mérnökös ideáját visszahangozza.

Gey rámutat, hogy ezek az érvek egyáltalán nem újak. A század elején, amikor a különböző anarchista baloldali csoportosulásokkal szembeni fellépést akarták elősegíteni, hasonló érvek kerültek elő a szólásszabadság korlátozására. De ha kicsit tovább megyünk vissza az időben, már Rousseau-nál is fel lehet ismerni ezt a gondolatot. Több helyen is megjelenik a munkásságában a közvélemény irányításának eszménye, hogy a társadalom polgárainak gondolatai helyes irányba terelődjenek.⁸

A posztmodern elméletek mostanáig a „politikai korrektség” fogalmaival tudott csak a közbeszédbe belépni és alakítani azt. A fő különbség a rousseau-i és a korrekt politikai-nyelvi kódok érvényesítői között az, hogy a rousseau-i ideál egy állami cenzúra hivatalt állított volna fel, míg a megvalósult posztmodern/haladó szellemiségű véleményformálók elsősorban „a civil szférában fejtik ki hatásukat”⁹.

Gey négy fő hibát emel ki a társadalmi konstrukciók elméletéből:

⁵ Gey kifejezése.

⁶ Erre vezethető vissza a *politikai korrektség* gyakorlata is.

⁷ GEY i. m. 211.

⁸ Vö. JEAN-JACQUES ROUSSEAU: *Társadalmi szerződés*. Ford. MIKÓ IMRE. Bukarest–Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó, 2001, 189; vagy Levél d’Alembert-nek. In *Értekezések és filozófiai levelek*. Válogatta: LUDASSY MÁRIA. Ford. KIS JÁNOS. Budapest: Magyar Helikon Kiadó, 1978, 387–394.

⁹ FRIVALDSZKY JÁNOS: A posztmodern kor természetjog ellenességének előzményei és annak kritikája. In FRENYÓ ZOLTÁN (szerk.): *Molnár Tamás eszmevilága*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2010, 128.

Az első a tapasztalat hibája. A posztmodern cenzorok, mikor azt állítják, hogy bizonyos szóbeli kijelentések (vagy maga a pornográfia MacKinnon elméletében¹⁰) elvezetnek ezeknek az alávetett társadalmi szerepeknek a kialakulásához, valójában politikai véleményeket közölnek, és nem tudták mostanáig teljes empirikusan végigvezetni ezt a folyamatot.¹¹ A posztmodern diskurzusban az egyik oldalon állnak azok, akik hamis hitben élnek, és a másik oldalon állnak a „posztmodern felszabadítók”, akik kezükben a kikezdhethetetlen tényekkel próbálják a társadalmi valóságot alakítani.¹² De sajnos azok a tények továbbra is csak vélemények, amelyeket meg kellene védeni.

A második az ismeretelméleti hiba. Ha a megismerő egyén társadalmi konstrukció, a posztmodern gondolkodók miért lennének kivételek? Ha ők megfogalmazzák a véleményüket a maguk valóságáról vajon ők nem fognak ugyanúgy tévedésbe esni abban a nyelvi közegben, ami létre hozza az egyént? Vajon az ő megoldási kísérleteik nem fogják csupán tovább mélyíteni azokat a dichotomikus szembenállásokat, amik ellen küzdenek?¹³

A harmadik probléma a posztmodern célok beteljesülésnek sikerességét veszi szemügyre. Tegyük fel, hogy sikerül jogi eszközökkel kitisztítani a káros gondolatokat a polgárok fejéből. A hatalom vajon nem fog visszaélni ezzel a jogi eszközzel, hogy a maga aktuális politikai céljaira használja fel azokat a jogi eszközöket, amelyekért a posztmodernnek harcolnak?¹⁴

A negyedik hiba, hogy miközben mindezekkel a nagyobb egyenlőségért harcolnak, valójában ezek az elméletek a velejükig elitisták. Miközben elsöprik az addigi gondolkodási paradigmát, újat állítanak a helyére (amely megfelel a posztmoderneknek), amelynek kizárólagos öre az állam lesz.¹⁵ Ennek a politikai veszélyeiről talán nem is kell többet beszélnem itt Kelet-Közép-Európában...

Értékelésem szerint a társadalmi konstrukciókról szóló első harmad a legerősebb a cikkben, és ez az, ami maradéktalanul aktuális és megfontolandó érveket tartalmaz jogfilozófiai szempontból. Ezért is foglalkoztam az érveivel bővebben.

A következő témakör a privát és a közösségi szféra szembeállítására épít. Itt a critical race theory és a gender feminista álláspont annyira egyforma, hogy maga Gey sem osztotta markánsan külön őket. Az Első Kiegészítés privát szférának nyújtott védelmében ezek az elméletek a meglévő társadalmi elnyomó viszonyok fenntartásának eszközét látják, és mint ilyet fel kell számolni. MacKinnon úgy fogalmaz, hogy a privát szféra az eszköz arra, hogy a férfiak uralni tudják a nők teljes létezését.¹⁶ Ezen gondolatmenet alapján a privát szféra és a család nem az állampolgár biztos menedéke lesz, hanem egy olyan társadalmi intézmény, amelyben benne rejlik az erőszak és az elnyomás.¹⁷ A probléma megoldása érdekében ki szeretnék bővíteni az állam beavatkozási

¹⁰ GEY i. m. 222.

¹¹ GEY i. m. 222–223.

¹² Uo. 223.

¹³ GEY i. m. 224–227.

¹⁴ GEY i. m. 227–229.

¹⁵ GEY i. m. 232.

¹⁶ GEY i. m. 237.

¹⁷ FRIVALDSZKY JÁNOS: A házasság és a család: elnyomó hatalmi viszonyok avagy a jog relacionális jellegének prototípusai? *Iustum Aequum Salutare*, IV. 2008/3, 9.

lehetőségét, akár az állampolgárok privát szférájába is. Ezen elméletek le sem tagadhatnák, hogy a derridai dekonstrukció nyomvonalán építették fel kritikájukat.¹⁸

A posztmodern elméletek három komoly hibában szenvednek: először is ezek az elképzelések antidemokratikusak, politikai szempontból naivak és véleményük előadásában nem riadnak vissza a retorikai túlzásoktól sem.¹⁹

Cass Sunstein elméletének fő eleme a gazdasági szabályozás és a szólásszabadság szabályozásának párhuzama adja. Véleménye szerint New Dealre van szükség a szólásszabadság szabályozásában is, legfőképpen a médiaszabályozásban (Gey erre a témára reagál elsősorban). Itt a cikk felett helyenként eljárt az idő, és talán ezen a ponton érződik egyedül, hogy Gey nem vette komolyan Sunstein minden érvét (különösen a nézők befolyásolhatóságának kérdését).

A harmadik blokkban Sunstein elméletével csak érintőlegesen foglalkozik, a fő kérdés a posztmodern elméletek egyenlőségtémája. Itt az egyenlőség és a szólásszabadság, mint két egymással nehezen összeegyeztethető érték kerül szembe, amelyek közül a posztmodern teoretikusok az egyenlőséget favorizálják. Ez a téma nagyban épít az előző kettőre, és komoly kritikát fogalmaz meg ennek politikai következményeiről.

Összességében mindenképpen tanulmányozásra érdemes Gey tanulmánya, amelynek tekintélyes hossza (több mint száz oldal az eredeti megjelenési formájában), érveinek tisztasága és rendezettsége megfontolandóvá tesz minden olyan elképzelést, amely valamilyen formában a szabad szólás jogának korlátozását szeretné elérni.

Arról nem szabad megfeledkezni, hogy Gey tanulmánya a maga sajátos amerikai kontextusában értelmezhető, amely irtózik bármilyen állami beavatkozástól. Európában ez nem jelent akkora problémát, de így is hagy elég sok átgondolni valót a cikk, különösen a társadalmi konstrukciók tanával kapcsolatban. A tanulmány óriási erénye, hogy gazdagon idéz szó szerint a posztmodern teoretikusoktól, illetve amikor a szólásszabadság-korlátozásokról van szó, akkor gazdagon idéz példákat a kormányzati túlkapasok veszélyeinek alátámasztására.²⁰

Ahogy korábban utaltam rá, az egyik megszólított, Richard Delgado, reagált Gey cikkére, de ahogy arra Gey visszontválaszában is utalt, nem tudott Gey minden ellenérvére reagálni, és pontosan azokat a hibákat követte el, amelyeket Gey tanulmánya a posztmodern teoretikusok szemére vetett.²¹

A vita, a szabad szólás és a véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus működés elengedhetetlen feltétele. A rosszul értelmezett politikai korrektség kánonjai (legyenek a felállításuknak céljai még oly nemesek is) azonban ezt a nyílt és szabad vitát megakasztják, ha nem teszik lehetetlenné. A másik emberi méltóságának verbális sértése sosem megengedhető, de nyelvpolitikával nem lehet a meglévő társadalmi problémákat kezelni.

¹⁸ FRIVALDSZKY JÁNOS: Politikai barátság és jogi viszony. *Iustum Aequum Salutare*, V. 2009/4, 40., továbbá uo. 169. lábjegyzet.

¹⁹ GEY i. m. 241–254. A cikk ezen részének alaposabb elemzése meghaladná egy recenzió kereteit, ezért ettől most eltekintenék.

²⁰ Vö. GEY i. m. 294. és a hozzá tartozó lábjegyzetek.

²¹ Vö. STEVEN G. GEY: Postmodern Censorship Revisited: a Reply To Richard Delgado. *University of Pennsylvania Law Review*, 1998/4 (ápril), 1077–1095.